

DATOS CATALOGRÁFICOS

Autoria	Desconeguda
Lloc de producció	
Lloc de procedència	
Títol/nom objete	Alfabeguer
Data	Baixa edat mitjana, segle XV.
Mesures	35,6 x 20,8 x 36,4 cm.
Materials/tècnica	Argila / Fet a torn / Cocció oxidant.
N.º Inventari	MS/83/1454
Ubicació en el museu	Planta Primera. Sala 6. Pedestal 2.

DESCRIPCIÓN

La utilització principal de la peça és la de portatestos o test. A l'estiu o primavera se solia plantar alfàbega o alguna altra planta aromàtica, encara que la primera seria la més habitual perquè d'ací ha rebut el nom. Es col·locaria a l'interior de la casa perquè l'aroma impregnara l'ambient. També s'emprava l'alfàbega en la cuina i és un repel·lent natural contra els mosquits.

Presenta, disposats entre les anses, elements antropomorfs, zoomorfs i vegetals tots pintats amb òxid de manganés. Dues dames enfrontades, abillades amb vestimenta de l'època, una torre i una àguila, situats cadascun d'ells, en l'espai existent entre les anses. Entre aquestes i al voltant del motiu central, a manera d'horror vacui un profús farciment de fulles de falaguera, cercles i línies. Les dames estan en actitud de conversar entre elles.

El segle XV és conegut com "el segle d'or valencià". Va ser l'època de major expansió i creixement de la cultura valenciana i València va arribar a ser la ciutat més poblada de la Corona d'Aragó. Aquesta esplendor es va veure reflectida no solament en el camp econòmic o polític, durant els diferents regnats de la casa Trastàmara, sinó també en el comercial i el cultural, situant-se el Regne de València i la ciutat que li dona nom en una de les principals capitals del Mediterrani. A l'exportació tradicional es va sumar el començament de l'exportació de

ceràmica i producció artesanal pròpia. Paterna i Manises van jugar un paper cabdal com a centres productors d'una ceràmica que va inundar els mercats europeus.

A Paterna, els processos productius es realitzaven en dos barris terrissers, les ollereries majors i les ollereries xiques, i ocupaven a una bona part de la població i exigien, ja des de principis de segle, importants inversions i estratègies empresarials.

RELECTURA

Tema Relacionat

- Gènere i indumentària
- Gènere i classe social
- Rols de gènere

Relectura

Estem davant una peça ceràmica identificada per la seua funció amb el gènere femení, per a contindre una planta aromàtica (alfàbega) per a ús culinari o bé per a aromatitzar l'ambient de la casa. Ambdues funcions s'associen fonamentalment amb les dones tant en la societat musulmana com en la cristiana encara que cal preguntar-se si hem d'adjudicar eixa funció tan sols a ella. El vocable alfàbega prové de la paraula àrab al-habak, planta utilitzada abundantment en la seua cuina tradicional. Emprada també com a planta per a mitigar dolors, el seu ús medicinal podem igualment adjudicar-lo a les dones donat el seu paper al llarg de la història de remeieres.

En la societat medieval cristiana existien diferents realitats depenent de la situació social de la dona, pertanguera aquesta als estaments més alts de la societat o als estrats inferiors, foren nobles, llauradores, religioses, es dedicaren a unes tasques o a unes altres. En general, les úniques que podien aconseguir cert reconeixement i privilegis eren les dones nobles encara que, això sí, sota el tamís de l'home. Per a la resta, la seua quotidianitat quedava relegada al centre de la llar, la criança, etc., a les quals se sumaven, en el cas de les llauradores, les tasques agrícoles del camp o, a les més desfavorides de la societat, com a prostitutes o captaires, la mera supervivència.

En una societat, hereva del model patriarcal grecoromà, que tenia els seus propis models de conducta en els quals la dona jugava, únicament, el seu paper dins del si familiar resultava molt complicat escapar d'eixa destinació marcada en nàixer. No obstant això, durant la baixa edat mitjana eixe estricte encotillament es va superant i les dones per primera vegada prendran la paraula en l'espai públic, alguna cosa que els estava prohibit, per a fer defensa de les seues capacitats per exemple durant l'anomenada Querella de les dones. Abans d'aquesta època, en el debat públic sobre si la naturalesa de les dones les feia inferiors o no als homes, només era un debat masculí.

La vestimenta és, com quasi en totes les èpoques, un signe distintiu del grup social al qual es pertany i, durant aquest període, les normes sobre el vestit solien estar escrupolosament reglamentades. La distància entre nobles i llauradors o entre els rics mercaders i els artesans en l'abillament era enorme. Uns feien ostentació de la seua riquesa i els altres utilitzaven teixits bastos i colors foscos. En aquest sentit, un dels trets distintius més significatius va ser la progressiva adaptació del vestit al cos, la qual cosa contribuïa a delimitar millor la seua silueta.

Com apreciem en la figura, a la fi de l'edat mitjana, la moda femenina es caracteritzava per vestits llargs, cenyits a la cintura amb escot en pic i mànegues abullonadas. A aquestes peces bàsiques del vestit tradicional se li podien afegir també l'ús de guants, barrets, pedres precioses o vels. El cabell de les dames, com veiem, solia ser llarg i podia anar recollit o no. Cal fer notar que segons les seues possibilitats, els artesans procuraven imitar els models de la burgesia a pesar que les lleis continuaren fixant amb precisió les normes en la vestimenta de cada grup social.

Ens crida l'atenció que eixa moda de realçar la figura de les dones idealitze de manera exagerada l'estretor de la cintura, silueta que suposa un cànon de bellesa perpetuat en el passat fins a l'actualitat.

Arribats a aquest punt, cal preguntar-se si les decoracions de les peces ceràmiques, no solament d'aquesta en concret, es devien a la mà d'homes o de dones. A Paterna, durant el segle XV, la gran demanda de peces de ceràmiques repercutia lògicament en la quantitat de persones, de tots dos sexes, que es dedicarien a la manufactura ceràmica. Els documents són parcs en aquest sentit ja que esmenten els mestres d'obra de terra que havien de tindre sota el seu comandament a multitud d'operaris, entre els quals no podem descartar la possibilitat que empraren a dones en qualsevol dels passos de la producció ceràmica. D'aquesta forma, i sense una anàlisi més en profunditat, potser aquesta decoració és un reflex de la societat des del punt de vista de les pròpies dones o l'anhel del que els homes volien observar en les dones de l'època.

Existeixen inventaris notariais durant tot el segle XV que reflecteixen com el negoci terrisser, en totes les seues variants, es traspasava entre membres d'unes poques famílies creant-se una espècie de monopoli en les quals, el paper de la dona sempre estava supeditat al dels homes de la família els qui acaben exercint funcions de coordinació o gestió de bona part de la producció, que facilitaven les matèries primeres i que orientaven els seus negocis cap al mercat contactant amb els exportadors de la capital que determinaven una part de la demanda, la qual cosa condicionava les tipologies que havien d'elaborar-se, els terminis i la logística.

BIBLIOGRAFÍA

MARTÍNEZ CAVIRÓ, Balbina. Cerámica Hispanomusulmana: andalusí y mudéjar. Madrid, El Viso. 1991.

LLIBRER ESCRIG, Antoni. Relaciones protoindustriales en la producción cerámica. Manises y Paterna en la segunda mitad del siglo XV. En *Medievalismo* 24, 2014. pp 213-239.

IGUAL LUÍS, David i NAVARRO ESPINACH, Germán (Coords). El País Valenciano en la Baja Edad Media. Estudios dedicados al profesor Paulino Iradiel. PUV. Universitat de València. València, 2018.

ARCHER, Robert (2000) Misoginia y defensa de las mujeres: una antología de textos medievales Madrid, editorial Cátedra.

RAMÍREZ ALMAZÁN, Dolores, MARTÍN CLAVIJO, Milagro, AGUILAR GONZÁLEZ, Juan, CERRATO Daniele (2011) La querella de las mujeres en Europa e Hispanoamérica, Sevilla, Arcibel Editores.